

Een keizerlijke graphic novel

Recensie

Donald J. Robertson (tekst) en Zé Nuno Fraga (illustraties), *Verissimus: The Stoic Philosophy of Marcus Aurelius* (New York: St-Martin's Press, 2022), 272pp. ISBN 978-12-502-7095-5.

Eén domme, racistische uitspraak op één enkel ongecontroleerd moment was voldoende voor voetballer Dante Vanzeir om heel zijn carrière op de helling te zetten. Vanzeir zal de match tussen de Red Bulls (waar hij aanvaller is) en de San Jose Earthquakes op 8 april 2023 nooit meer vergeten, want in één klap schopte hij zijn eigen reputatie aan diggelen door een tegenspeler het n-woord toe te roepen. In Amerika wordt er nu eenmaal niet licht omgegaan met racisme, en wat Vanzeir ook zal proberen, het stigma van 'racist' zal nog vele jaren – misschien zelfs altijd? – op zijn voetballerslijf gebrandmerkt blijven.

Die noodlottige morele afdaling had wellicht wel kunnen vermeden worden als Dante Vanzeir het geweldige stripboek *Verissimus: The Stoic Philosophy of Marcus Aurelius* onder ogen had gekregen. En misschien zijn er nog wel voetballers – of agressieve politieagenten? – die er goed aan zouden doen om zich wat meer te verdiepen in de filosofie van de stoa waar zelfbeheersing een cruciaal onderdeel van uitmaakt. Het stripboek van auteur Donald Robertson en illustrator Zé Nuno Fraga zorgt er in elk geval voor dat de stoa op nog meer belangstelling kan rekenen, dan dat dit nu misschien het geval is.

Donald Robertson, die van opleiding cognitief gedragspsycholoog is, heeft als auteur reeds een groot publiek bereikt met zijn boek *Leer denken als een Romeinse keizer, succesvol leven met Marcus Aurelius* (Utrecht: Ten Have, 2019). De Portugese illustrator Zé Nuno Fraga, van wie het kleurgebruik en stijl soms doen denken aan El Greco (1541-1614), is heel wat minder bekend, hoewel hij in zijn thuisland in 2020 gelauwerd werd als beste opkomend talent. Eerder publiceerde hij trouwens al een versie van Aristophanes' *Vrouwenparlement* in stripvorm, een album dat momenteel helaas nergens te vinden is en al zeker niet in vertaling... jammer!

Beide heren maakten samen al korte, stoïcijnse geïnspireerde stripverhalen, tot een Amerikaanse uitgever wel iets zag in hun *nugae*... wat resulteerde in dit lijvige stripboek, of *graphic novel* om het met een hippere term te omschrijven.

Velen vragen zich wellicht af of een strip zich wel leent voor filosofisch werk, maar ook de Nederlandse Barbara Stok had met *De filosoof, de hond en de bruiloft* (Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 2021) al bewezen dat strips en filosofie heel goed kunnen samengaan.

Over het leven van de Romeinse filosoof-keizer Marcus Aurelius, die in de 2de eeuw n.C. regeerde, is gelukkig veel meer bekend dan over de obscure cynische filosofe Hipparchia van Maroneia (4de eeuw v.C.) die de hoofdrol heeft bij Barbara Stok. Marcus Aurelius leefde ook in een woelige tijd, waarbij het Romeinse Rijk met verschillende dreigingen te kampen had. Zo presenteren de makers van *Verissimus* niet alleen het filosofische *vita contemplativa* van de Romeinse keizer, maar ook zijn *vita activa*. Of misschien moeten we zelfs zeggen *activissima*? Marcus Aurelius regeerde ongeveer twintig jaar en in die tijd moest hij het niet alleen opnemen tegen de dreiging van de Sarmaten en Parthen, maar ook meerdere keren tegen de barbaarse Marcomannen. Tot overmaat van ramp brak tussen 172 en 173 ook nog een grote opstand uit in Egypte. Gelukkig kon de keizer rekenen op de steun van zijn generaal Avidius Cassius (130-175 n.C.), die uiteindelijk zelf ook in opstand kwam tegen zijn eigen keizer, wat hij al na een drietal maanden met zijn leven moest bekopen. In *Verissimus* vloeit dus niet alleen de inkt van het filosofisch discours van de stoa, maar ook heel veel Romeins en niet-Romeins bloed.

Te midden van al dat wapengekletter probeert onze keizer te leven volgens de stoïcijnse deugd van *apatheia*, waarbij hij goed beseft dat hij geen controle heeft over alle rampspoed die in zijn leven gebeurt, maar wel kan proberen te beïnvloeden of controleren hoe zijn geest met al die ellende dient om te gaan. De horden barbaren die

het Romeinse Rijk van Marcus Aurelius bedreigen zijn niet alleen een historisch feit, maar staan ook symbool voor de verwarrende passies die de rust van de menselijke ziel proberen te verstoren. Of zoals Zé Nuno Fraga het zelf prachtig verwoordt in een interview met zijn scenarist: ‘The empire is our mind. The barbarian hordes, the thoughts.’¹ Misschien is dat wel de verklaring voor de enigszins ongepaste cover waarbij een in militair uniform uitgedoste keizer in triomf glundert tegenover een grijs-zwarte achtergrond. Deze man heeft ondanks alle ellende en ramspoed in zijn leven de volledige rust en kalmte in zijn geest gevonden!

Verissimus is een must voor iedereen die ook maar een beetje interesse heeft in de klassieke oudheid, filosofie of krijgsgeschiedenis. De auteurs hebben zich diep ingegraven in de leefwereld van hun keizer, waardoor het boek niet alleen bulkt van geschiedenis en filosofie maar de lezer via tekst en illustraties ook heel veel doet bijleren over Romeinse gebruiken, architectuur, militaire uniformen... De indeling in hoofdstukken, telkens ingeleid door een citaat uit Aurelius’ beroemde werk *Persoonlijke notities*, de prachtige illustraties die soms een volledige pagina in beslag nemen en het zwierige kleurgebruik zorgen ervoor dat dit stripverhaal – zoals dat bij strips hoort – lekker wegleest.

Welke uitgever durft het aan om *Verissimus* in het Nederlands te vertalen, zodat onze eigen voetballers nu geen enkel excuus meer hebben om deze strip niet te lezen?

Bert Gevaert
Bert.Gevaert@sint-lodewijkcollege.be

Noten

¹ Robinson, D.J., *Interview: Zé Nuno Fraga: Illustrating Verissimus: The Stoic Philosophy of Marcus Aurelius* (21-07-2022) via: <https://medium.com/stoicism-philosophy-as-a-way-of-life/interview-z%C3%A9-nuno-fraga-d20bbe5c5679>.

